

Co.
lectia
de economie

PAUL
KRUGMAN

LAUREATUL PREMIULUI NOBEL
PENTRU ECONOMIE 2008

**OPRIȚI ACEASTĂ
DEPRESIUNE – ACUM!**

Traducere din engleză de
Smaranda Nistor

PUBLICA

Cuprins

Cuvânt înainte	9
Introducere: Și acum, ce facem?	13
1. Cât de prost stăm	19
2. Economia depresiunilor	41
3. Momentul Minsky	65
4. Bancheri care au luat-o razna	81
5. A doua Epocă de Aur	101
6. Un ev întunecat și economia acestuia	123
7. Anatomia unui răspuns nepotrivit	143
8. Dar cum rămâne cu deficitul?	167
9. Inflația – amenințarea fantomei	191

10. <i>Eurodämmerung</i>	209
11. Austerlenti	235
12. De ce va fi nevoie	259
13. Puneți capăt acestei depresii!	277
Post-scriptum: Ce anume știm cu adevărat despre efectele cheltuielilor guvernamentale?	287
Mulțumiri	297

Cuvânt înainte

Paul Krugman ne provoacă. Începând chiar cu semantica titlului. Renunță a se referi la conceptul de „criză” economică și financiară, preferându-l pe cel de „depresiune”. Concept mult mai plener în semnificații, folosit în SUA alternativ cu termenul de „criză” (sinonim însă cu termenul de „depresie”), însă cu valențe inclusiv în planul mentalității și a comportamentelor colective și individuale, ne permite analiza provocărilor economice și politice globale actuale dintr-o perspectivă deosebită, relevând și accentuând dimensiunea umană a fenomenului.

O lectură accesibilă, actuală, care invită cititorul fie la o dezbatere cu autorul, fie la introspecție, cartea de față reprezintă negreșit un alt fel de lectură, mult mai lucidă, directă și integrată, despre Depresiunea economică globală, așa cum ne este explicată pe canalele media.

Parcurgând multiplul de cauze, filtrând fenomenul prin conduita piețelor, a reacției sau lipsei de reacție a factorilor politici și financiari, apelând la teoriile economice consacrate, stăruind în identificarea soluțiilor fundamentate, salvatoare, autorul nu se sfiește să își plaseze apelul pe un fundament axiologic simplist și primar, ce ține de valori precum adevăr, credință, cunoaștere, economie reală și pragmatism progresist și social.

Contextul apelului lui Krugman este extrem. Dilema opțiunii între politicile economice liberale sau neoconservatoare și

cele socialist-intervenționiste în sfera economică, bancară și fiscală, spectrul de propagare globală a contagiunii Depresiunii (putem citi chiar Depresie) și persistența acesteia până la faza de remodelare comportamentală, oferă un teren accidentat pentru analiza pertinentă a lui Krugman. Adăugând la acestea evidența riscului repetiției istorice pe coordonatele periculoase ale ecuației stat intervenționist – stat protecționist – stat expansionist, gradul diferit de coagulare economică, socială, națională și supranațională și de racordare a diverselor state la economia globală, comportamentele economice și politice diferite, chiar divergente, pe axe geografice și geopolitice diverse, rezultă că autorul este forțat să folosească mai degrabă o paletă de culori specifică bogăției unei opere impresioniste, în scopul unei perspective minimaliste, așa cum își dorește de fapt Krugman.

Krugman, ca adversar al politicilor de austeritate, îndeamnă însă la acțiune, mai exact la „o schimbare fundamentală a direcției în politică și adoptarea de strategii care să producă rezultate“, în scopul depășirii Depresiunii „cu orice cost“.

Paul Krugman remarcă distanța tot mai dramatică dintre administratorii politici și ai economiei și destinatarii acestora, electorii, în fapt, suma cifrelor care dau consistență analizelor și politicilor aplicate, reclamând că „putem accepta, dacă este absolută nevoie, compromisul în politică, însă nu trebuie să tolerăm compromisul asupra adevărului“. În opinia sa, „claritatea intelectuală și voința politică“ reprezintă elementele sintetice fundamentale ale medicației ce trebuie administrate pentru a pune capăt Depresiunii (a se citi „Depresiei“) și a asigura întoarcerea noastră la economia reală.

Cartea de față reprezintă o lectură obligatorie pentru oricine este interesat de bunăstarea și progresul civilizației, de provocările ce percută raportul dintre politic și economic. Este

obligatorie pentru cei care doresc să înțeleagă mecanismele și dialectica înspre progres ale premiantului capitalist aflat acum însă în suferință, economia americană.

O lectură absolut obligatorie pentru cei implicați în politica românească, în cea politică absentă și privată de o perspectivă coerentă și aplicare imediată în societate, pentru cei având onoarea răspunderii oferirii locurilor de muncă în economia reală, pentru analiști, brokeri, sindicaliști, antreprenori, funcționari publici și nu numai.

Pentru cei mulți, cei cărora de fapt le este dedicată această carte, cei ce apar ca „rubrici“ pe un stat de plată sau cifre abstracte într-o politică economică, spre capacitarea clarității lor intelectuale, a înțelegerii, a cunoașterii și a implicării, în scopul asigurării bunăstării sociale și individuale.

Laurențiu Pachiu
Managing Partner Pachiu & Associates

Introducere

Și acum, ce facem?

Această carte este despre depresiunea economică în care s-au afundat Statele Unite și multe alte țări – o scădere care a intrat de-acum în al cincilea ei an de existență și nu dă semne că s-ar termina prea curând. Inutil s-o mai spunem, s-au publicat deja numeroase cărți despre criza financiară din 2008, care a marcat începutul decăderii economice, și neîndoios că mai sunt încă multe altele în pregătire. Dar cartea aceasta, cred eu, se deosebește de majoritatea celorlalte, pentru că încearcă să dea răspuns altei întrebări. În marea ei majoritate, literatura care-a răsărit ca ciupercile după ploaie în urma dezastrului economic pune întrebarea: „Cum s-a ajuns la așa ceva?”. Dimpotrivă, întrebarea mea este: „Și acum, ce facem?”.

Sigur, cele două întrebări au cumva legătură între ele, dar în niciun caz nu sunt identice. A ști ce anume provoacă infarcturile de miocard nu-i nici pe departe același lucru cu a ști cum să le tratezi; la fel se poate spune și despre crizele economice. Iar în acest moment, problema tratamentului ar trebui să fie cea care ne preocupă în cel mai înalt grad. De fiecare dată când citesc câte-un articol academic sau de opinie în care se vorbește despre ce-ar trebui să facem ca să preîntâmpinăm pe viitor crizele financiare – și citesc o sumedenie de asemenea articole –, încep să-mi cam pierd răbdarea. Da, sigur că merită să discutăm această problemă, dar, din moment ce nu ne-am

revenit încă din ultima criză, n-ar trebui ca prima noastră prioritate să fie redresarea?

Pentru că noi, în mare măsură, continuăm să trăim în umbra catastrofei economice care a lovit atât Statele Unite, cât și Europa, în urmă cu patru ani. Produsul intern brut, care în mod normal crește cu vreo câteva procente pe an, abia dacă depășește vârful atins imediat înaintea crizei, chiar și în țările care au avut o revenire relativ solidă, iar în câteva state europene scăderea lui se scrie cu două cifre. În paralel, pe ambele maluri ale Atlanticului, șomajul rămâne la niveluri care ar fi părut de neconceput înaintea crizei.

Modul cel mai bun de a ne gândi la această lăncezeală neîntreruptă, aș spune eu, e acela de a admite că suntem într-o depresiune economică. Nu, nu e Marea Depresiune – cel puțin nu pentru marea noastră majoritate (dar întrebați-i pe greci, pe irlandezi sau chiar pe spanioli, care au un șomaj de 23 la sută – și de aproape 50 la sută în cazul tinerilor). Cu toate acestea, este practic același gen de situație despre care John Maynard Keynes spunea, în anii 1930: „O stare cronică de activitate subnormală, pentru o perioadă considerabilă, fără vreo tendință marcantă nici în direcția redresării, nici în cea a prăbușirii totale”.

Iar starea aceasta nu este admisibilă. Există unii economiști și oficiali guvernamentali pe care pare să-i mulțumească „evitarea colapsului”; realitatea este, însă, că această „stare cronică de activitate subnormală”, reflectată mai presus de toate printr-o lipsă a locurilor de muncă, provoacă omenirii daune enorme, care se adună una peste alta.

Așadar, este de o extremă importanță să luăm măsuri pentru a promova o redresare reală și completă. Și uite care-i problema: știm cum să facem acest lucru sau cel puțin *ar trebui* să știm. Lăsând la o parte deosebirile de amănunt care însoțesc

75 de ani de schimbare economică, tehnologică și socială, greutățile cu care ne luptăm noi acum seamănă izbitor cu cele întâmpinate în anii 1930. Și mai știm și ce ar fi trebuit guvernării să facă atunci – atât din analiza contemporană a lui Keynes și a altora, cât și din numeroasele studii și cercetări întreprinse de atunci încolo. Aceeași analiză ne spune și ce ar trebui să facem noi acum, împotriva nenorocirii care ne-a lovit.

Din nefericire, nu ne folosim de cunoștințele pe care le avem, din cauză că prea mulți dintre oamenii care contează – politicieni, oficiali guvernamentali și clasa mai largă a autorilor și vorbitorilor care definesc teoria general acceptată – au ales, dintr-o varietate de motive, să uite învățămintele istoriei și concluziile reieșite din analiza economică a mai multor generații, înlocuind această știință atât de greu cucerită cu prejudecăți convenabile ideologic și politic. Mai presus de orice, teoria general acceptată printre cei pe care unii dintre noi ne-am obișnuit să-i numim, sarcastic, Oameni Serioși s-a descotorosit cu totul de maxima fundamentală a lui Keynes: „Momentul pentru austeritate e perioada de avânt înfloritor, nu cea de scădere economică”. Acum e momentul ca guvernul să cheltuiască mai mult, nu mai puțin, până ce sectorul privat se întreamează și e gata să împingă iar economia înainte – dar uită că regula a devenit politica de austeritate care distruge locuri de muncă.

Cartea aceasta, așadar, încearcă să rupă lanțul acelei teorii general acceptate și să aducă argumente în favoarea politicilor expansioniste, creatoare de slujbe, pe care noi ar fi trebuit de fapt să le urmărim de la bun început. Ca să pot face o asemenea argumentație, trebuie să prezint dovezi concrete, deci da, cartea mea conține grafice. Dar sper că acest lucru n-o va face să pară prea tehnică sau prea puțin accesibilă cititorilor

intelligenți, chiar dacă nespecialiști într-ale economiei. Căci ceea ce mă străduiesc eu să fac aici este, în fond, să trec peste capetele Oamenilor Serioși care, din varii motive, ne-au dus pe toți într-o direcție greșită, cu prețul unor pierderi imense pentru economiile și societățile noastre, și să fac apel la opinia publică avizată, în dorința de a ne determina să facem ceea ce trebuie.

Poate, doar poate, economiile noastre se vor afla pe calea unei redresări rapide și reale la data la care cartea mea va ajunge în librării, deci apelul acesta nu va mai fi necesar. Sper din tot sufletul să fie așa – dar mă-ndoiesc foarte tare. Dimpotrivă, după toate semnele vizibile acum, economia va rămâne slăbită încă multă vreme de acum înainte dacă guvernanții noștri nu schimbă macazul. Iar scopul pe care mi-l propun eu aici este să exercit presiuni, prin intermediul unui public bine informat, în direcția acestei schimbări de direcție, pentru a pune capăt acestei depresiuni.

**OPRIȚI ACEASTĂ
DEPRESIUNE – ACUM!**

1 | Cât de prost stăm

Eu cred că, pe măsură ce încep să apară lăstari verzi pe diferite piețe și încrederea începe să revină, acest lucru va demara dinamica pozitivă care va stimula redresarea economiei noastre.

Dumneavoastră vedeți lăstari verzi?

Eu da. Eu văd lăstari verzi.

Ben Bernanke, președintele Băncii Rezervelor Federale, într-un interviu la emisiunea 60 Minutes din 15 martie 2009

În martie 2009, Ben Bernanke, pe care în mod normal nu-l recomandă nici dispoziția veselă, nici cea poetică, s-a arătat optimist în privința perspectivelor economice. În urmă cu șase luni, după prăbușirea companiei Lehman Brothers, America intrase într-o vrie economică înfricoșătoare. Dar apărând la emisiunea de televiziune *60 Minutes*, președintele Fed-ului a declarat că primăvara e aproape.

Declarația lui a devenit imediat faimoasă, nu în ultimul rând pentru că avea o stranie asemănare cu vorbele personajului de film *Chance*, pe numele lui întreg Chauncey Gardiner, grădinarul slab de minte pe care toți îl iau drept un mare înțelept, din pelicula *Un grădinar face carieră*. Există o scenă acolo în care *Chance*, rugat să comenteze pe marginea politicii economice, îl asigură pe președinte: „Câtă vreme rădăcinile nu sunt tăiate, totul e bine și totul va fi bine în grădină... Vom avea creștere în primăvară“. În ciuda glumelor totuși, optimismul lui Bernanke a fost larg împărtășit. La sfârșitul anului 2009, revista *Time* l-a ales pe Bernanke drept Personalitatea Anului.

Din păcate, în grădină nu era totul bine și creșterea promisă nu și-a făcut deloc apariția.

Ca să fim cinstiți, Bernanke avea dreptate când spunea că se simte o atenuare a crizei. Valul panicat ce cuprinsese piețele financiare își pierduse elanul și plonjonul economiei devenise mai lent. Conform arbitrilor oficiali de la Biroul Național pentru Cercetare Economică, așa-numita Mare Recesiune care debutase în decembrie 2007 s-a sfârșit în iunie 2009, când a început redresarea. Dar dacă a fost o redresare, atunci a fost una care a făcut prea puțin ca să-i ajute pe cei mai mulți americani. Locurile de muncă au rămas greu de găsit; tot mai multe familii și-au secătuit economiile, și-au pierdut casele și, răul cel mai rău, și-au pierdut speranța. Adevărat, rata șomajului coborâse de la vârful atins în octombrie 2009, dar progresul a venit în pas de melc: încă mai așteptăm, după atâția ani, să vedem acea „dinamică pozitivă” despre care Bernanke spunea că-și va face apariția.

Iar asta era în America, unde cel puțin am avut o redresare în termeni tehnici. Alte țări n-au reușit nici măcar atât. În Irlanda, în Grecia, în Spania, în Italia, problemele cu datoria și cu programele „de austeritate”, despre care se presupunea că ar trebui să readucă încrederea creditorilor, nu doar că au compromis orice fel de redresare, dar au produs noi scăderi de activitate economică și vârfuri de șomaj.

Și suferința a continuat neabătută. Scriu aceste vorbe la trei ani după ce Bernanke credea că vede lăstari verzi pe piețe, la trei ani și jumătate după ce Lehman s-a prăbușit, la mai mult de patru ani după debutul Marii Recesiuni. Cetățenii celor mai avansate state ale lumii, țări bogate în resurse materiale, umane și intelectuale – toate ingredientele necesare pentru prosperitate și un nivel de trai decent, accesibil tuturor – rămân într-o stare de suferință intensă.

În restul acestui capitol voi încerca să studiez câteva dintre dimensiunile principale ale acestei suferințe. Mă voi

concentra cu precădere asupra Statelor Unite, țara care este în același timp căminul meu și pe care o cunosc cel mai bine, rezervând o abordare mai extinsă a suferinței din străinătate pentru un moment ulterior din cuprinsul cărții. Și voi începe cu lucrul care contează cel mai mult – totodată lucrul în privința căruia performanța noastră a fost cea mai proastă cu putință: șomajul.

Seceta de slujbe

Economiștii, spune o vorbă veche, pot să-ți spună prețul la toate și valoarea la nimic. Și știți ceva? Există mult adevăr în această acuzație: din moment ce economiștii studiază în principal circulația banilor și producția și consumul chestiilor trebuincioase vieții, ei vor fi în mod inerent înclinați să considere că banii și chestiile materiale sunt lucrurile care contează. Totuși, există un domeniu al cercetării economice care-și concentrează atenția asupra modului în care indicatorii autodeclarați ai stării de bine, cum ar fi fericirea sau „satisfacția în viață”, se raportează la alte aspecte ale traiului uman. Da, i se spune „cercetarea fericirii” – chiar și Ben Bernanke a ținut un discurs despre această temă, în 2010, intitulat „Economia fericirii”. Iar acest câmp de studiu ne spune ceva foarte important despre necazul în care ne aflăm.

Sigur, cercetarea fericirii ne spune că banii nu mai sunt chiar atât de importanți, odată ce-ai ajuns în punctul de a-ți permite fără probleme toate cele necesare traiului. Câștigul îmbelșugării nu este literalmente zero – cetățenii țărilor bogate sunt, în medie, ceva mai satisfăcuți de viața lor decât cei ai națiunilor mai puțin îmbelșugate. De asemenea, a fi mai bogat sau mai sărac decât oamenii cu care te compari este o

chestiune foarte importantă, acesta constituind și motivul pentru care inegalitatea extremă poate avea un efect atât de coroziv asupra societății. Dar, după ce le adunăm pe toate și tragem linie, banii rămân mai puțin importanți decât le-ar plăcea să creadă materialiştilor convinși – și multor economiști!

Ceea ce nu înseamnă, însă, că treburile economice nu-și au importanța lor în adevărata scară de apreciere a lucrurilor. Căci există un anume lucru potențat de economie care contează enorm pentru starea de bine a ființei umane: să ai un loc de muncă. Oamenii care vor să muncească și nu-și pot găsi o slujbă suferă cumplit, și nu doar din cauza diminuării venitului, ci și a pierderii sentimentului că persoana lor valorează ceva. Iar acesta este un motiv primordial pentru care șomajul de masă – fenomen care, în America, durează deja de patru ani! – este o asemenea tragedie.

Cât de gravă este problema șomajului? Întrebarea aceasta impune un pic de analiză.

În mod evident, pe noi ne interesează aici șomajul *involuntar*. Oamenii care nu muncesc pentru că au ales să n-o facă deloc sau cel puțin nu în cadrul economiei de piață – pensionarii mulțumiți să stea la pensie sau cei care au decis să stea acasă și să se dedice familiei – nu se pun la socoteală. Și nici cei handicapați, a căror incapacitate de a munci este o mare nefericire personală, dar independentă de mersul economiei.

Ei da, dintotdeauna s-au auzit voci care să susțină că nu există șomaj involuntar ca atare, că oricine își poate găsi o slujbă dacă dorește realmente să muncească și dacă nu face chiar atâtea mofturi în ceea ce privește salariul și condițiile de muncă. O avem aici pe Sharron Angle, candidata republicană la un fotoliu în Senat, care afirma în 2010 că șomerii sunt „răzgâiați”, alegând să trăiască din ajutorul de șomaj, în loc

să-și caute de lucru. Sau pe cei de la Camera de Comerț a orașului Chicago, care, în octombrie 2011, i-au luat în bătaie de joc pe demonștranzii împotriva inegalității împrăștiind peste capetele lor cereri de angajare la McDonald's. Și există economiști din categoria lui Casey Mulligan, de la Universitatea Chicago, autorul a numeroase articole pentru site-ul *New York Times*, în care susținea cu tărie că scăderea masivă a gradului de ocupare după criza financiară din 2008 nu reflecta o absență a ocaziilor de angajare, ci o diminuare a dorinței de a munci.

Replica tradițională în fața unor asemenea oameni vine dintr-un pasaj aflat cam la începutul romanului *Comoara din Sierra Madre* (mult mai bine cunoscut prin adaptarea lui cinematografică din 1948, care-i avea în rolurile principale pe Humphrey Bogart și Walter Huston): „Oricine este dispus să muncească și care caută serios de lucru va găsi neîndoios o slujbă. Doar că nu la omul care-ți spune chestia asta trebuie să te duci, fiindcă el n-are ce să-ți dea de lucru și nici nu cunoaște pe nimeni care să știe de vreun post liber. Tocmai de-asta îți și dă un sfat așa de generos, izvorât din dragoste frățească și ca să-ți demonstreze cât de puține știe el despre lume și viață”.

Cam așa ceva. De asemenea, referitor la cererile de angajare: întâmplarea face că, în aprilie 2011, cei de la McDonald's chiar au anunțat că deschis 50 000 de locuri de muncă. În jur de un milion de oameni și-au depus candidaturile.

Pe scurt, dacă ai cât de cât idee de ce se întâmplă cu adevărat în lume, știi că șomajul involuntar este un fenomen foarte real. Care, la ora actuală, contează enorm.

Cât de gravă este problema șomajului involuntar și cât de mult s-a înrăutățit?

Indicatorul folosit în Statele Unite ca măsură a șomajului și pe care îl auziți de obicei invocată la știri are la bază un sondaj, în cadrul căruia adulții sunt întrebați dacă au un loc de muncă

sau dacă își caută în mod activ un loc de muncă. Cei care sunt în căutarea unui loc de muncă, fără a fi angajați undeva, sunt socotiți drept șomeri. În decembrie 2011, cifra lor se ridica la peste 13 milioane de americani, în creștere față de 6,8 milioane în 2007.

Dacă stai puțin să te gândești, totuși, acestei definiții standard a șomajului îi scapă multe cazuri nefericite. Unde îi numărăm pe cei care vor să muncească, dar nu caută în mod activ o slujbă, fie pentru că nu există posturi libere, fie pentru că și-au pierdut speranța după îndelungate căutări inutile? Dar pe cei care vor un serviciu cu normă întreagă, însă n-au putut găsi decât posturi cu timp parțial? Ei bine, Biroul de Statistica Muncii din cadrul Guvernului american încearcă să-i înglobeze și pe acești nenorocoși într-un indicator mai amplu al șomajului, denumit U6; conform acestui indicator mai larg, există în jur de 24 de milioane de americani șomeri – aproximativ 15 la sută din forța de muncă –, deci cam dublu față de numărul existent înaintea crizei.

Dar nici măcar acest indicator nu reușește să exprime întreaga dimensiune a suferinței. În America modernă, în majoritatea familiilor ambii soți lucrează; familiile de acest fel suferă financiar și psihologic dacă oricare dintre soți a devenit șomer. Sunt angajați care reușeau să facă față cheltuielilor cu ajutorul unei a doua slujbe, dar care acum au rămas doar cu una singură, și aceea inadecvată, sau care contau pe niște ore suplimentare, și care acum nu se mai plătesc. Sunt liberi-profesioniști care și-au văzut veniturile mult diminuate. Sunt lucrători înalt calificați, obișnuiți să ocupe posturi bune, care s-au văzut obligați să accepte o muncă mult sub nivelul lor de abilitate. Și așa mai departe.

Nu există la nivel oficial vreo estimare a numărului de americani prinși în genul acesta de penumbră a șomajului precis

declarat. Dar într-un sondaj din iunie 2011, în rândul votanților probabili – un grup aflat probabil într-o formă mai bună decât populația ca întreg –, organizația de studiere a opiniei publice Democracy Corps a constatat că o treime dintre americani suferiseră ei înșiși o pierdere a locului de muncă sau aveau în familie pe cineva care-și pierduse slujba, iar o altă treime dintre ei cunoșteau pe cineva care-și pierduse locul de muncă. Mai mult decât atât, aproape 40 la sută din totalul familiilor avuseseră de suferit din cauza reducerii numărului de ore lucrate, a reducerii salariilor sau a reducerii beneficiilor nesalariale.

Efectele negative sunt, prin urmare, foarte extinse. Dar povestea nu se oprește aici: pentru milioane de oameni, răul provocat de starea proastă a economiei pătrunde foarte, foarte adânc.

Vieți distruse

Într-o economie dinamică și complexă cum este cea a Americii moderne va exista întotdeauna un grad sau altul de șomaj. În fiecare zi, unele firme se duc la fund, luând cu ele locuri de muncă, în timp ce altele cresc și au nevoie de mai mult personal; lucrătorii pleacă singuri sau sunt concediați din rațiuni idiosincrasice, iar foștii lor angajatori aduc înlocuitori. În anul 2007, când piața muncii mergea foarte bine, peste 20 de milioane de oameni și-au dat demisia sau au fost disponibilizați, în timp ce un număr încă și mai mare au fost angajați.

Toată această agitație în două sensuri opuse face ca un oarecare nivel de șomaj să se păstreze chiar și în vremurile bune, pentru că adeseori trebuie să treacă timp până ce pretendenții își găsesc sau acceptă un nou loc de muncă. Așa cum am văzut, existau aproape șapte milioane de lucrători

șomeri în toamna anului 2007, în ciuda unei economii destul de prospere. Au existat milioane de americani șomeri chiar și la apogeul boomului din anii 1990, pe vremea glumei cu „testul oglinzii”: cică numai cine nu putea aburi cu respirația o oglindă, demonstrând astfel că e o ființă vie, n-ar fi reușit să-și găsească o slujbă.

În perioadele de prosperitate, însă, șomajul rămâne preponderent o experiență de scurtă durată. Când economia merge bine, există o cvasicorespondență între numărul de oameni care-și caută de lucru și numărul de posturi libere, ceea ce face ca majoritatea șomerilor să-și găsească un loc de muncă destul de repede. Din cele șapte milioane de americani șomeri înainte de criză, nici măcar unul din cinci nu era inactiv de peste șase luni de zile și nici măcar unul din zece nu-și găsea de lucru de peste un an.

Situația s-a schimbat complet după criză. Acum există patru candidați la angajare pentru fiecare post liber anunțat, ceea ce înseamnă că un lucrător care își pierde locul de muncă are foarte mari dificultăți să-și găsească altul. Șase milioane de americani, aproape de cinci ori mai mulți decât în 2007, sunt șomeri de cel puțin șase luni de zile; patru milioane sunt șomeri de peste un an, față de numai 700 000 câți erau înainte de criză.

Ceea ce este un lucru aproape complet nou în experiența americană – spun *aproape*, pentru că șomajul pe termen lung bântuia nestingherit în timpul Marii Depresiuni, precum bine știm cu toții. Dar de atunci încolo nu s-a mai văzut așa ceva. Din anii 1930, nicicând nu s-a mai întâmplat ca atât de mulți americani să se vadă prinși în capcana unei stări permanente de-a nu avea de lucru.

Șomajul pe termen lung este profund demoralizator pentru oamenii de oriunde. În America, unde plasa de siguranță socială este mai slabă decât în oricare altă țară avansată, poate

deveni cu ușurință un coșmar. Pierderea serviciului înseamnă adesea pierderea asigurării medicale. Ajutorul de șomaj, care oricum nu reprezintă, de regulă, decât vreo treime din venitul pierdut, se epuizează la un moment dat – între 2010 și 2011, rata oficială a șomajului a înregistrat o ușoară scădere, însă numărul americanilor care nu aveau un loc de muncă, dar nu primeau nici ajutor de șomaj, s-a dublat. Și, pe măsură ce starea de șomaj se prelungește, bugetul familiei se prăbușește: economiile se topesc, facturile neplătite se adună, casa ajunge la mezat.

Iar lucrurile nu se opresc aici. Deși cauzele șomajului pe termen îndelungat trebuie în mod evident căutate în sfera evenimentelor macroeconomice și a politicilor guvernamentale eșuate, asupra cărora cetățeanul nu are putere de control, acest lucru nu-i scutește cu nimic pe cei căzuți victime să poarte un stigmat. Faptul că ești șomer de multă vreme chiar îți erodează capacitatea de a munci eficient și îți compromite șansele de angajare? Faptul că te numeri printre cei șomeri de multă vreme indică oare că de la bun început ai fost un neadaptat? Poate că nu, dar mulți angajatori *asa gândesc*, ceea ce poate fi singurul lucru care contează din punctul de vedere al unui potențial angajat. Ia să-ți pierzi serviciul în această economie a noastră, și vei vedea cât de greu îți este să găsești altul! Stai în șomaj vreme îndelungată, și vei fi considerat inapt pentru angajare!

La toate acestea să mai adăugăm și răul făcut vieții interioare a americanilor. Ați înțeles perfect ce vreau să spun dacă se întâmplă să cunoașteți pe cineva care a căzut în capcana șomajului pe termen lung; chiar dacă persoana respectivă nu se află în cea mai disperată situație financiară, lovitura dată demnității personale și respectului de sine poate fi devastatoare! Iar lucrurile devin, firește, și mai dramatice dacă există și o

penurie financiară. Când Ben Bernanke a vorbit despre „cerșetăria fericirii”, a pus accentul pe constatarea că fericirea depinde foarte mult de sentimentul că deții puterea de control asupra propriei vieți. Gândiți-vă deci ce se petrece cu acest sentiment al capacității de control atunci când, deși tu vrei să muncești, trec luni de-a rândul și nu poți găsi nimic de lucru, când viața pe care tu ți-ai construit-o se dărâmă puțin câte puțin în jurul tău, pentru că banii ți se termină. Nici nu-i de mirare ceea ce sugerează studiile științifice, și anume că șomajul pe termen lung dă naștere la anxietate și depresie psihică.

În paralel, să nu uităm de coșmarul celor care nici n-au apucat să vadă cum e să ai un loc de muncă, pentru că abia acum intră pe piața muncii prima oară. Într-adevăr, numai tânăr să nu fii în ziua de azi!

Șomajul în rândul tinerilor, la fel ca pentru aproape oricare alt grup demografic, aproape că s-a dublat în perioada imediat următoare crizei, după care a scăzut foarte puțin. Dar, dat fiind că lucrătorii tineri au o rată a șomajului mult mai înaltă decât cei mai vârstnici decât ei, chiar și în vremurile bune aceasta a însemnat o creștere mult mai mare a șomajului în raport cu forța de muncă.

Iar lucrătorii tineri de la care te-ai fi așteptat să fie mai bine poziționați pentru a rezista crizei – proaspeții absolvenți de studii superioare, care se presupune că sunt în mult mai mare măsură dotați cu bagajul de cunoștințe și aptitudini cerute de o economie modernă – nu au fost nici pe departe mai bine protejați. Aproximativ unul din patru absolvenți recenți fie este șomer, fie lucrează parțial. De asemenea, s-a manifestat și o scădere notabilă a nivelului de salarizare pentru cei cu normă întreagă, probabil din cauză că mulți dintre ei s-au văzut nevoiți să accepte slujbe mai prost plătite, care nu le valorifică educația.

Și încă ceva: a crescut vizibil numărul americanilor cu vârste între 24 și 34 de ani care locuiesc cu părinții. Ceea ce nu reprezintă deloc un acces subit de devoțiune filială, ci o reducere radicală a posibilităților de a părăsi cuibul părintesc.

Situația aceasta este profund frustrantă pentru cei tineri. Deși ar trebui să-și vadă de viața lor, ei se trezesc că se învârt în cerc, ca un avion care nu-și poate lua zborul. Este de înțeles că mulți își fac griji pentru viitorul lor. Cât de lungă va fi umbra pe care o aruncă problemele lor actuale? Când să se aștepte la o ieșire completă din ghinionul de-a fi absolvit școala într-un moment de profunde tulburări în economie?

Practic, niciodată. Lisa Kahn, economistă la Școala de Management Yale, a comparat carierele absolvenților de colegiu care și-au luat diploma în ani caracterizați de rate înalte ale șomajului cu cei care au absolvit în perioade de boom; absolvenții din anii ghinionisti au avut mult mai puțin succes, și nu doar în primii ani de după terminarea școlii, ci pe toată durata vieții lor profesionale. Iar acele epoci trecute cu șomaj ridicat au fost relativ scurte, față de ceea ce ni se întâmplă nouă acum, sugerând că răul făcut pe termen lung tinerilor americani va fi mult mai mare de data aceasta.

Dolari și cenți

Bani? A pomenit cineva de bani? Până în acest moment, eu n-am făcut-o, cel puțin nu direct. Și în mod deliberat. Deși dezastrul prin care trecem este în mare parte o poveste despre piețe și bani, o istorie despre credite și cheltuieli care au luat-o razna, ceea ce o face să fie un dezastru este dimensiunea ei umană, nicidecum banii pierduți.

Acestea fiind spuse, e vorba despre o grămadă de bani pierduți.

Indicatorul cel mai adesea folosit pentru a urmări performanța economică generală este produsul intern brut real – pe scurt, PIB-ul real. Acesta reprezintă valoarea totală a bunurilor și a serviciilor produse într-o economie, ajustată cu inflația; în termeni generali vorbind, este cantitatea de lucruri (incluzând serviciile, firește) pe care economia le face într-un interval dat. Întrucât venitul provine din vânzarea de lucruri, această mărime reprezintă, de asemenea, volumul total de venituri realizate, determinând dimensiunea „plăcintei” care se împarte pe felii între salarii, profituri și taxe.

Într-un an mediu dinaintea crizei, PIB-ul real al Americii a crescut cu valori între 2 și 2,5 la sută pe an. Aceasta, pentru că, în timp, capacitatea productivă a economiei creștea: în fiecare an au existat mereu mai mulți oameni dispuși să muncească, mai multe mașini și mai multe structuri pe care acești lucrători să le poată folosi și mai multă tehnologie sofisticată. Ocazional, au fost și perioade de recul – recesiuni – în care economia s-a micșorat o vreme, în loc să crească. Voi vorbi în capitolul următor despre motivele și modurile în care se poate întâmpla acest lucru. Dar aceste pendulări înapoi erau, de regulă, scurte și de mică amploare, fiind urmate de explozii ale ritmului de creștere, în care economia se grăbea să recâștige terenul pierdut.

Până la criza recentă, cel mai grav recul prin care a trecut economia Statelor Unite de la Marea Depresiune încoace a fost „dubla cădere” din 1979 până în 1982 – două recesiuni în succesiune rapidă pe care le putem vizualiza cel mai bine sub forma unei singure gropi, dar cu o „bâlbâială” la mijloc. La fundul acestei gropi, înspre finalul anului 1982, PIB-ul real a fost cu două procente sub punctul culminant anterior. Dar economia a continuat prin a-și reveni spectaculos, crescând cu câte

șapte la sută în următorii doi ani – „dimineată în America” – și apoi s-a întors la ritmul său normal de creștere.

Marea Recesiune – prăbușirea dintre sfârșitul anului 2007 și mijlocul anului 2009, când economia s-a stabilizat – a fost mai abruptă și mai accentuată, PIB-ul real scăzând cu cinci la sută pe parcursul a optsprezece luni. Mai importantă, însă, a fost absența unei reveniri în forță. În fapt, creșterea a fost sub nivelul normal de la sfârșitul oficial al recesiunii. Rezultatul este o economie care produce mult, mult mai puțin decât ar trebui.

Oficiul pentru Buget al Congresului (OBC) publică o estimare larg utilizată a PIB-ului real „potențial”, definit ca un indicator al „produsului sustenabil, în care intensitatea utilizării resurselor nici nu stimulează, nici nu diminuează presiunea inflaționistă”. E un concept destul de simplu, care caută să exprime ce s-ar întâmpla dacă motorul economiei ar funcționa la maximum, cu toți cilindrii, dar fără a se supraîncălzi – o estimare a ceea ce am putea și ar trebui să realizăm. Se apropie binișor de ceea ce am obține dacă am lua economia Statelor Unite din 2007 și am estima cât ar trebui ea să producă acum, dacă ritmul mediu de creștere pe termen lung de la vremea aceea s-ar fi menținut.

Unii economiști spun că estimările de acest fel induc în eroare și că am primit o lovitură mortală în capacitatea noastră productivă; voi explica în capitolul 2 de ce nu sunt de acord. Pentru moment, totuși, să luăm la valoarea lui nominală indicatorul estimat de OBC. El spune că, în momentul în care eu scriu aceste rânduri, economia Statelor Unite funcționează cam cu șapte procente sub potențialul său. Sau, formulând un pic altfel, în prezent producem anual cu un trilion mai puțină valoare decât am putea și ar trebui să producem.

Suma este *pe an*. Dacă adunăm valoarea astfel pierdută de când a început scăderea economică, acesta ajunge la vreo trei

trilioane. Dată fiind slăbirea continuă a economiei, această cifră nu poate decât să devină cu mult mai mare. În acest moment, va trebui să ne considerăm norocoși dacă scăpăm cu o pierdere cumulată de „doar” cinci trilioane de dolari.

Acestea nu sunt pierderi pe hârtie, ca bogăția pierdută atunci când s-a spart balonul speculativ dot-com sau cel imobiliar, bogăție care oricum nu era reală, de la bun început. Aici vorbim despre produse cu valoare reală, care ar fi putut și ar fi trebuit să fie fabricate, dar n-au fost, despre salarii și profituri care ar fi putut și ar fi trebuit să fie încasate, dar nu s-au materializat niciodată. Și aceasta înseamnă cinci trilioane, sau șase trilioane, sau poate chiar mai mult, pe care nu-i vom mai primi niciodată înapoi. Economia își va reveni în cele din urmă, să sperăm – dar aceasta va însemna, în cel mai bun caz, să se întoarcă la vechiul ei curs, nicidecum să recupereze toți acei ani petrecuți sub acel curs.

Și sunt în deplină cunoștință de cauză când spun „în cel mai bun caz”, pentru că avem motive întemeiate să credem că slăbiciunea prelungită a economiei îi va afecta acesteia potențialul pe termen lung.

Pierderea viitorului

În tot corul de scuze pe care le auzim, pentru a justifica de ce nu se pune capăt acestei depresiuni, un refren se vede repetat constant de apologetii inacțiunii: trebuie să ne concentrăm atenția, spun ei, asupra viitorului îndepărtat, nu asupra celui apropiat.

Ceea ce este greșit sub nenumărate aspecte, așa cum vom vedea ceva mai departe în această carte. Printre altele, presupune o abdicare intelectuală, un refuz de a accepta

responsabilitatea pentru înțelegerea depresiunii actuale; e ușor și tentant să dai la o parte, printr-un gest nepăsător toată această neplăcere, și să-ți dai aere de superioritate într-o discuție despre viitorul îndepărtat, acest fapt echivalează cu a alege calea lașilor și a leneșilor de ieșire dintr-o situație jenantă. Exact la așa ceva se referea John Maynard Keynes, atunci când scria unul dintre cele mai faimoase pasaje ale sale: „Acest termen lung este o călăuză înșelătoare pentru treburile curente. Pe termen lung, suntem cu toții morți. Economiiștii își asumă o sarcină prea ușoară și futilă dacă în perioade vijelioase nu ne pot spune altceva decât că, odată furtuna de mult trecută, oceanul devine iarăși calm”.

Concentrarea doar pe termen lung înseamnă să ignori enorma suferința pe care depresiunea actuală o provoacă, viețile pe care le distruge ireparabil chiar în acest moment! Și asta nu e tot. Problemele noastre pe termen scurt – dacă poți numi „de scurtă durată” o scădere economică intrată de-acum în al cincilea an – ne afectează și perspectivele pe termen lung, prin multiple canale.

Am pomenit deja de câteva dintre aceste canale. Unul este efectul coroziv al șomajului pe termen lung: dacă oamenii rămași fără serviciu pe perioade îndelungate încep să fie considerați neangajabili, aceasta înseamnă o reducere pe termen lung a forței de muncă efective a economiei și, deci, a capacității sale productive. Nenorocirea absolvenților de studii superioare obligați să accepte posturi care nu le valorifică abilitățile este oarecum similară: pe măsură ce trece timpul, ei riscă să se vadă retrogradați profesional, cel puțin în ochii potențialilor angajatori, ajungând până la statutul de lucrători cu calificare redusă, ceea ce înseamnă că toată educația lor a fost o risipă inutilă.

Un al doilea mod în care scăderea economică ne subminează viitorul este nivelul redus al investițiilor făcute de firme.

Agenții economici nu prea mai cheltuiesc pe extinderea capacității; în fapt, capacitatea de producție a scăzut cu vreo cinci procente de la începutul Marii Recesiuni, pe măsură ce firmele și-au casat mijloacele îmbătrânite și n-au mai instalat altele noi care să le înlocuiască. Multă mitologie înconjoară problema investițiilor reduse ale firmelor. Incertitudinea e de vină! Teama de socialistul ăla de la Casa Albă! Dar în realitate nu-i nici un mister: nu se fac investiții, pentru că firmele nu vând îndeajuns încât să utilizeze capacitatea pe care o posedă deja.

Problema este că, dacă și atunci când economia își va reveni, în final, ea se va poticni de limite ale capacității și de gâturi ale producției mult mai devreme decât s-ar întâmpla dacă scăderea economică persistentă nu le-ar fi dat firmelor toate motivele să oprească orice investiție în viitor.

În sfârșit, dar nu în ultimul rând, modul în care criza economică a fost (prost) gestionată face ca programele publice puse în slujba viitorului să fie violent criticate.

Educarea tineretului este crucială pentru secolul XXI – așa cum spun toți politicienii și înțelepții națiunii. Dar lăncezeala economică neîntreruptă, care a creat o criză fiscală pentru guvernarile statale și cele locale, a dus la concedierea a vreo 300 000 de profesori. Aceeași criză fiscală a determinat administrațiile statale și locale să amâne sau să anuleze investițiile în infrastructura de transport și de apă, cum ar fi nevoie disperată pentru un al doilea tunel feroviar pe sub fluviul Hudson, proiectele trenurilor de înaltă viteză, anulate în statele Wisconsin, Ohio și Florida, proiectele de metrou ușor, anulate într-o serie de orașe și așa mai departe. Ajustată cu inflația, cheltuiala publică a scăzut abrupt de la începerea depresiunii. Din nou, aceasta înseamnă că, dacă și atunci când economia se va redresa în cele din urmă, ne vom izbi de blocaje și penurii mult prea devreme.

Cât de mult ar trebui să ne îngrijoreze aceste sacrificii ale viitorului? Fondul Monetar Internațional a studiat perioada ulterioară crizelor financiare dintr-o serie de țări, iar constatările sunt profund tulburătoare: nu doar că asemenea crize provoacă daune grave pe termen scurt, ci ele par să exercite și un uriaș impact negativ pe termen lung, mutând creșterea și ocuparea la un nivel inferior, mai mult sau mai puțin permanentizat. Iar lucrurile stau așa: dovezile sugerează că măsurile eficace de limitare a profunzimii și duratei scăderii economice de după o criză financiară diminuează și efectele negative pe termen lung – ceea ce înseamnă că, invers, neluarea acestor măsuri, adică tocmai ce facem noi acum, echivalează și cu a accepta un viitor diminuat și resentimentar.

Suferință dincolo de granițe

Până aici am vorbit despre America, din două rațiuni evidente: este țara mea, deci suferința ei mă doare cel mai tare, și, în plus, e țara pe care o cunosc cel mai bine. Dar suferința Americii nu e nici pe departe singulară.

Europa, în special, prezintă o imagine tot atât de deplorabilă. Pe ansamblu, Europa a suferit o cădere a ocupării care parcă nu-i chiar așa de gravă ca în America, dar rămâne totuși îngrozitoare; în termenii produsului intern brut, Europa are practic rezultate mai proaste. Mai mult decât atât, experiența europeană se arată teribil de inegală în funcție de țară. Deși Germania pare relativ nevătămată (deocamdată – dar fiți atenți la ce urmează), periferia europeană se confruntă cu un dezastru total. În particular, dacă acesta e un moment groznic să fii tânăr în America, unde rata șomajului a atins 17 la sută în rândul celor 25 de ani, atunci e de-a dreptul un